

עיונים לשבת פרשת חוקת עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

עוג מלך הבשן

הרב שאולי גרינפלד

להאי גיסא ולהאי גיסא, ולא מצי למשלפה⁶... משה כמה הווה- עשר אמות⁷. שקיל נרגא בר עשר אמין, שור עשר אמין, ומחייה בקרסוליה וקטליה⁸.

תיאור זה, מעורר תמיהה מצד עצמו: האם אכן חז"ל רצו לספר לנו שעוג היה כל כך גבוה, שבכדי להכות את קרסוליו היה צריך להגיע לגובה של חמשה עשר מטרים?!

הרמב"ם בפירוש המשניות, במסכת סנהדרין בהקדמה לפרק 'חלק'⁹, האריך להסביר כיצד עלינו להתייחס לאגדות המובאות בדברי חז"ל. הרמב"ם מספר כי הוא מכיר שלושה בעלי השקפות שונות בעניין:

"הכת הראשונה, והם רוב אשר נפגשתי עמהם ואשר ראיתי חיבוריהם ואשר שמעתי עליהם, מבינים אותם כפשטם ואינם מסבירים אותם כלל, ויעשו אצלם כל הנמנעות¹⁰ מחויבי המציאות".

ההשקפה הראשונה שמביא הרמב"ם, שלפי עדותו זוהי ההשקפה הרווחת, היא שיש לפרש את אגדות חז"ל כפשטם: אם חז"ל אמרו שמשה רבינו היה בגובה עשר אמות- הרי שמשה רבינו היה בגובה עשר אמות. ואף שהיום איננו רואים אנשים כאלו- כיון שכך אמרו חז"ל, הרי שכך היה.

הרמב"ם דוחה את ההשקפה הזו בשתי ידיים:

בפרשתנו מספרת התורה על המפגש של בני ישראל עם מלכי האמורי, סיחון ועוג. המלחמה עם עוג מלך הבשן, זוכה לתיאור מיוחד¹:

"ויפנו ויעלו דרך הבשן, ויצא עוג מלך הבשן לקראתם הוא וכל עמו למלחמה אדרעי. ויאמר ה' אל משה אל תירא אתו כי בידך נתתי אותו ואת כל עמו ואת ארצו, ועשית לו כאשר עשית לסיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון. ויכו אותו ואת בניו ואת כל עמו עד בלתי השאיר לו שריד, וירשו את ארצו".

האמירה של ה' אל משה: 'אל תירא אתו', מעוררת תמיהה: וכי למה שמשה רבינו ירא מעוג מלך הבשן? וכי משה רבינו צריך תזכורת מה ה' עשה לפרעה ולמצרים?! וכי משה רבינו אינו רואה מדי יום ביומו את הניסים שמלווים את העם בדרכו במדבר?! האם אפשר להבין שבראשו של משה רבינו עוברת מחשבה שמה עוג מהווה איזה שהוא אתגר, בפני יוצר בראשית?!

לפני שננסה להשיב על תמיהות אלו, נביא את לשון הגמרא בברכות², שמספרת כיצד נראתה הפגישה בין עוג מלך הבשן לבין משה רבינו:

"אמר [עוג מלך הבשן]: מחנה ישראל כמה הוי? תלתא פרסי³. איזיל ואיעקר טורא בר תלתא פרסי, ואשדי עליהו, ואיקטלינהו⁴. אזל עקר טורא בר תלתא פרסי ואייתי על רישיה, ואייתי קודשא בריך הוא עליה קמצי ונקבוה ונחית בצאוריה⁵. בעי למשלפה, משכי שיניה

6 ניסה עוג להוציא את ההר מצווארו, אך הקדוש ברוך הוא הצמיח לו שתי שיניים ארוכות, שתפסו בהר ולא הניחו לו להשתחרר.
7 הגובה של משה רבינו היה עשר אמות (כחמישה מטרים).
8 לקח משה רבינו גרזן בגובה של חמש אמות, וקפץ חמש אמות, וכך כשהגרזן הגיע לגובה של שלושים אמות (כחמישה עשר מטרים), הצליח משה להכות את עוג בקרסולו (מעל העקב) ולהרוג אותו.
9 עמ' קל"ו - קל"ז במהדורת הגאון מהר"י קאפח.
10 דברים שלא ייתכן שיקרו.

1 במדבר כ"א ל"ג - ל"ה.
2 נ"ד:.
3 מחנה ישראל כמה גודלו? שלוש פרסאות.
4 אלך ואקח הר ברוחב שלש פרסאות, ואזרוק עליהם ואהרוג אותם.
5 הלך עוג ועקר הר בן שלוש פרסאות, והביאו על ראשו. הביא הקדוש ברוך הוא חגבים שנקבו את ההר, וכתוצאה מכך, ירד ההר על צווארו של עוג.

שלוט בן אחיו נפל בשבי- היה זה אותו עוג מלך הבשן, מהפרשה שלנו.

נתון זה, אומרת הגמרא בנדה שם, מבאר מדוע משה רבינו חושש מהמפגש עם עוג: משה רבינו אינו חושש מגבורתו הפיזית של עוג, שהרי מי כמשה רבינו יודע שכל הגיבורים כאין בפני ה', אלא חששו של משה רבינו הוא מפני זכותו של עוג.

החשבון של משה רבינו הוא: אנחנו רוצים לנצח, בזכות האבות, והרי גם לעוג יש זכות שקשורה לאברהם אבינו, שהרי הוא הודיע לאברהם אבינו את מה שארע ללוט, וזכותו זו של עוג- אפילו קודמת להופעתו של עם ישראל, ואם כן, חושש משה, אולי לא נזכה לנצח אותו.

חז"ל המשילו זאת, בהר הגדול שעוג אוחז, ורוצה להשליך על עם ישראל: ההר הוא זכותו של עוג באברהם אבינו, שקודמת לזכות שלנו.

בסופו של דבר עוג נכשל. עם ישראל ניצל בזכות התפילות הרבות, שזכות אברהם תעמוד לנו ולא לעוג, ובמשל: החגבים אכלים בפיהם את ההר, עד שההר ניתקע על צווארו של עוג. החגב כוחו בפיו- האכילה, וישראל כוחם בפיהם- בתפילה.

כיצד נגמרת נפילתו של עוג?

לטובת משה רבינו עומדים שלושה כוחות: זכותו הגדולה של משה רבינו עצמו, הזכות של עם ישראל שנמצא אתו, וכן זכותם של האבות.

ובמשל: משה רבינו עשר אמות, הגרזן- היינו עם ישראל- גם עשר אמות, והקפיצה עשר אמות רומזת לזכות האבות. שלושת הזכויות האלו יחד, מצליחות לגבור על זכותו של עוג. מה היתה זכותו של עוג? שהלך ברגליו אל אברהם אבינו- באו הזכויות של עם ישראל- והיכו את קרסוליו של עוג- כלומר בטלו את הזכות שהיתה לו על ידי רגליו, וממילא עוג נפל ומת.

והרי שהרשב"א בביאורו הנפלא, נתן לנו דוגמא, כיצד לדעת הרמב"ם יש ללמוד אגדות חז"ל.

"והכת הזו המסכנה, רחמנות על סכלותם, לפי שהם רוממו את החכמים לפי מחשבתם, ואינם אלא משפילים אותם בתכלית השפלות".

בעלי אותה השקפה, אומר הרמב"ם, חושבים שהם מכבדים את החכמים בכך שהם מאמתים את כל דבריהם, רחוקים ומוזרים ככל שיהיו. אבל באמת כאשר הם אומרים שחכמינו באמת התכוונו שמשה רבינו ועוג מלך הבשן היו בגבהים כאלה, הם סתם עושים מהחכמים צחוק.

ההשקפה השנייה שמכיר הרמב"ם סוברת כך:

"והכת השנייה, גם הם רבים, והם אותם שראו דברי חכמים או שמעוהו והבינוהו כפשוטו, וחשבו שאין כוונת חכמים בכך אלא משמעות פשטי הדברים, ולכן זלזלו בו וגיבוהו".

בעלי ההשקפה השנייה, כמו בעלי ההשקפה הראשונה, הבינו שחז"ל הכווננו לדברים כפשוטם, אלא שבשונה מבעלי ההשקפה הראשונה שהאמינו בדברים, בעלי ההשקפה השנייה לעגו לדברי חז"ל, ואמרו שחז"ל האמינו בדברים שאינם נכונים.

השקפת הרמב"ם עצמו, היא כדעת בעלי ההקפה השלישית:

"והכת השלישית, והם חי' מעטים מאד... וידעו שהם עליהם השלום לא דיברו דברי הבאי, ונתברר להם שיש בדבריהם פשט וסוד, ושכל מה שאמרו בדברים בלתי אפשריים אין דבריהם אלא על דרך החידה והמשל".

אומר הרמב"ם: ההשקפה הנכונה, שצריכה להיות לנו על אגדות חז"ל, היא שהם באו בדרך משל ורמז. ומה שנדרש מאיתנו, הוא להתבונן היטב בדבריהם, בכדי שנוכל להבין למה ירמזו מיליהם.

בעקבות דברים אלו של הרמב"ם, כתב הרשב"א ספר על אגדות הש"ס, שבו מתגלים בפנינו חלק מהרעיונות שהסתירו חז"ל במשליהם הנראים לכאורה כתמוהים.

בביאורו לאגדת המפגש בין עוג ומשה, כתב הרשב"א שיש להקדים וללמוד אגדה נוספת. בגמרא במסכת נדה¹¹ מסופר, שהפליט שהודיע לאברהם אבינו